



شرایط پرداخت نفقه اقارب و تفاوت آن با نفقه زوجه چیست؟

نفقه در فرهنگ لغت به معنای خرجی و هزینه‌های ضروری برای تأمین مایحتاج زندگی است و در اصطلاح حقوقی نیز مفهومی مشابه به معنای لغوی خود دارد.

نفقه در فرهنگ لغت به معنای خرجی و هزینه‌های ضروری برای تأمین مایحتاج زندگی است و در اصطلاح حقوقی نیز مفهومی مشابه به معنای لغوی خود دارد. به این صورت که در ادبیات حقوقی نیز نفقه به معنای هزینه‌های ضروری و در واقع چیزی است که برای گذراندن زندگی لازم و موردنیاز است و به موجب قانون تأمین آن برعهده‌ی برخی از اشخاص قرار می‌گیرد. نفقه در حقوق اسلامی بر دو عنوان نفقه زوجه و نفقه اقارب بررسی می‌شود.

به گزارش [تابناک](#)؛ اقارب به لحاظ لغوی جمع اقرب است و به کسانی گفته می‌شود که طولاً و عرضاً به شخصی دیگر منسوب باشند. گاه بنا به ضروریات و مقتضیات و همچنین ایجاد شرایطی خاص، برخی از اقوام یا در اصطلاح حقوقی [اقارب](#)؛ ملزم می‌شوند تا به یکدیگر نفقه بپردازند. پس به طور کلی و به عنوان یک اصل، اقارب یا اقوام الزامی به پرداخت نفقه به یکدیگر ندارند، مگر اینکه شرایطی که در ادامه به آنها اشاره می‌کنیم، در کنار یکدیگر قرار بگیرند.

در قانون مدنی ایران، برای نفقه [اقارب](#) تعریف خاصی ارائه نشده است و صرفاً در ماده [۱۲۰۴](#) قانون مدنی آمده است که [نفقه](#)؛ اقارب عبارت است از مسکن و البسه و غذا و اثاث [البیت](#) به [قدر](#) رفع حاجت و با در نظر گرفتن [درجه](#)؛ استطاعت منفق.

به نوشته [چطور](#)؛ مطابق با ماده [۱۱۹۶](#) قانون مدنی [اقارب](#)؛ در روابط بین اقارب، فقط اقارب نسبی در خط عمودی اعم از صعودی یا نزولی ملزم به انفاق به یکدیگرند. منظور این ماده از عبارت [اقارب نسبی](#) در خط عمودی اعم از صعودی یا نزولی؛ این است که فقط خویشاوندان نسبی که بعضی از آنها از بعضی دیگر به دنیا آمده باشند، ملزم هستند تا تحت شرایطی از جمله نیاز طرف مقابل، به او نفقه بپردازند.

شرایط پرداخت نفقه اقارب

۱. نسبی و عمودی بودن قرابت

این نسبت می‌تواند صعودی (مثل پدر و جد و جد جد) یا نزولی (مثل فرزند، نوه، نتیجه) باشد؛ در این خصوص تفاوتی میان اقارب نسبی صعودی یا نزولی وجود ندارد. همچنین فرقی نمی‌کند که در این قرابت واسطه [ای](#) وجود داشته باشد یا نه (مثل الزام به پرداخت نفقه بین جد و نوه)؛ با استناد به قانون مدنی این نکته را نیز خواهیم فهمید که خویشاوندانی که از هم متولد نشده‌اند (خواهر و برادر یا خاله و خواهرزاده یا عمو و برادرزاده) قانوناً ملزم به انفاق به یکدیگر نیستند.

پس در وهله [ی](#) اول نفقه [اقارب](#) (با جمع شرایطی) اساساً شامل آن دسته از خویشاوندانی است که با واسطه یا بی‌واسطه از یکدیگر متولد شده باشند و از نظر قانونی، خواهر و برادر و عمو و برادرزاده و دیگر اقوام الزامی به پرداخت نفقه به یکدیگر ندارند. گرچه از نظر اخلاقی گفته می‌شود که شخص ثروتمند باید به خواهر یا برادر فقیر خود کمک کند، اما در واقع این الزام صرفاً الزام اخلاقی یا عرفی است و از لحاظ قانونی شخص چنین وظیفه [ای](#) ندارد.

شرایط نفقه [ی](#) اقارب

۲. فقر و ناتوانی مالی دریافت‌کننده

به این صورت که به [موجب](#) ماده [۱۱۹۷](#) قانون مدنی [کسی](#) مستحق نفقه است که ندار باشد و نتواند به [وسیله](#)؛ اشتغال به شغلی وسایل معیشت خود را فراهم کند؛ پس برای اینکه شخصی

مستحق دریافت نفقه و اقارب شود باید نیاز مالی داشته باشد و نتواند این نیاز مالی خود را از طریق اشتغال به شغلی که مناسب اوست رفع کند. این جمله به این معناست که اگر کسی ندارد باشد ولی قدرت و توانایی کار کردن (کاری که مناسب شأن و جایگاه او باشد) داشته باشد مستحق نفقه نخواهد بود، زیرا خودش به وسیله و کسب قادر به اعاشه و تأمین هزینه‌های ضروری زندگی خود است. همچنین پرواضح است که فردی که از نظر وضعیت جسمانی توانایی کار کردن ندارد ولی ثروتمند و غنی است؛ مستحق دریافت نفقه و اقارب نخواهد بود، زیرا چنین شخصی احتیاجی به دریافت نفقه ندارد.

پس درخصوص شرط دوم وجوب نفقه و اقارب، باید هر دو شرط ناتوانی مالی و ناتوانی از اشتغال به کسب و کار مناسب برقرار باشد، در صورت وارد شدن خدشه و نقیصه؛ به هر یک از این دو جنبه، وجوب نفقه منتفی خواهد شد.

۳. تمکن و استطاعت مالی پرداخت و کفالت؛ مستحق و نفقه

در همین خصوص ماده ۱۱۹۸ قانون مدنی مقرر می‌دارد: «کسی ملزم به انفاق است که متمکن از دادن نفقه باشد، یعنی بتواند بدون اینکه از حیث پرداخت نفقه در وضع معیشت خود دچار مضیقه گردد، نفقه بدهد. برای تشخیص تمکن باید تعهدات و وضع زندگی شخصی او در جامعه در نظر گرفته شود.»

این ماده از قانون مدنی شرط دیگری را برای وجوب نفقه و اقارب بر دایره و اقارب می‌افزاید، به این صورت که قانونا کسی ملزم به پرداخت نفقه به خویشاوندان نسبی می‌شود که خود توانایی و تمکن مالی داشته باشد و بتواند از پس مخارج شخصی خود برآید. این ماده پیش از هر چیز تمکن منفق را شرط قرار داده است و سپس در توضیح تمکن می‌گوید باید از این حیث در وضع معیشت خود دچار تنگدستی نگردد. بنابراین ممکن است کسی با داشتن ثروت زیاد مجبور به پرداخت نفقه نباشد، چرا که ممکن است وضعیت او در جامعه طوری باشد که مخارجش فوق العاده زیاد باشد یا در مقابل ثروت خود، بدهی زیادی هم داشته باشد. در این صورت نمی‌توان شرط تمکن را محقق دانست.

بنابراین اگر ثروت فردی تنها کفاف مخارج خودش را بدهد، ملزم به انفاق به اقاربش نخواهد بود؛ همچنین اگر شخص ثروتی مازاد بر مخارجش داشته باشد، لکن دیونی هم داشته باشد که موظف به پرداخت آنان باشد، الزام به انفاق به اقارب منتفی خواهد شد، چرا که او ابتدا باید مخارج خود را تأمین کند و سپس به پرداخت دیون بپردازد و اگر مازاد بر این مالی داشت، پرداخت نفقه به اقارب نیازمندش بر او واجب می‌شود و جنبه و الزام قانونی به خود می‌گیرد.

تفاوت نفقه زوجه و نفقه اقارب

این سه شرط، شروط وجوب پرداخت نفقه و اقارب هستند و اگر هر یک از این سه مورد منتفی شوند، وجوب و الزام قانونی پرداخت نفقه و اقارب نیز منتفی می‌شود. علاوه بر اینکه وجوب نفقه و اقارب منوط به شرایط مزبور است، تفاوت و اقارب نیز با نفقه و اقارب؛ از جمله اینکه نفقه و اقارب برخلاف نفقه و اقارب، زوجه، دارای الزام به پرداخت قانونی متقابل است. یعنی ممکن است زمانی پدر بزرگ توانایی مالی داشته باشد و به نوه و اقارب خود نفقه بپردازد، بعد از مدتی این احتمال وجود دارد که شرایط عکس شود و پدر بزرگ فقیر و نوه ثروتمند شود. در این صورت الزام قانونی به پرداخت نفقه برعکس می‌شود و این بار نوه باید به پدر بزرگ خود نفقه بپردازد.

این در حالی است که در نفقه و اقارب، الزام قانونی شوهر به پرداخت نفقه هرگز تغییر نخواهد کرد و عکس این حالت قابل تصور نیست. به طوری که حتی زنی که ثروتمند است (در صورت تمکین و جمع سایر شرایط) مستحق دریافت نفقه از شوهر (حتی در صورت فقر او) می‌باشد و زن (حتی در صورت ثروتمند بودن) هرگز الزامی به پرداخت نفقه به شوهر خود (حتی در صورت فقیر بودن) پیدا نمی‌کند.

نکته دیگر این است که برخلاف نفقه و اقارب، زوجه که حتی شامل نفقه و اقارب؛ ایام گذشته نیز می‌شود و مانند دینی برعهده و شوهر قرار می‌گیرد؛ نفقه و اقارب صرفا شامل نفقه و اقارب آینده خواهد بود و نفقه و اقارب؛ ایام و روزهای گذشته را نمی‌توان مطالبه کرد.

بر همین اساس ماده ۱۲۰۶ قانون مدنی مقرر می‌دارد که «زوج در هر حال می‌تواند برای نفقه و زیاده‌های خود اقامه دعوی کند و طلب او از بابت نفقه و زیاده‌های مزبور طلب ممتازه محسوب می‌شود و در صورت افلاس یا ورشکستگی شوهر، زن مقدم بر غرما خواهد بود، ولی اقارب فقط نسبت به آتیة می‌توانند مطالبه نفقه نمایند.»

فرضیات نفقه اقارب

افزون بر شرایط و وجوب نفقه اقارب، فروض و خصوصیات برای نفقه اقارب وجود دارد که پرداختن به آنها خالی از فایده نیست. به طور مثال ممکن است با در نظر گرفتن شرایط سه‌گانه فوق، منفق یا مستحق نفقه بیش از یک نفر باشند و در این صورت حالت‌های متعددی پیش می‌آید که شایسته بررسی است.

شرایط نفقه اقارب

۱. اگر منفق (فردی که الزام قانونی به پرداخت نفقه دارند) بیش از یک نفر باشد، ممکن است در خط صعودی یا نزولی یا در یکی از این دو قرار گیرد؛ در این صورت به موجب قانون مدنی، منفقین موظف هستند تا به طور مساوی نفقه فرد واجب‌النفقة را بپردازند. به طور مثال اگر فرد مستحق نفقه، چند پسر و دختر توانگر داشته باشد، آنان موظفند تا به طور مساوی به پدر یا مادر یا جد خود نفقه بپردازند و در این خصوص فرقی میان دختر و پسر نیست.

۲. اگر مستحق نفقه (فردی که باید به او نفقه پرداخت شود) بیش از یک نفر باشد؛ باید با رعایت قاعده و توانایی مالی خود و به ترتیب اولویت به مستحقین نفقه، نفقه بپردازد. به این ترتیب که منفق ابتدا باید نفقه اقارب همسرش را از منابع مالی موجود بپردازد، چرا که طبق قانون مدنی نفقه (همسر) بر نفقه اقارب مقدم است. بعد از نفقه همسر، نفقه فرزند در اولویت است و اگر فردی که توانایی مالی محدودی دارد هم فرزند نیازمند و هم پدر یا جد نیازمند داشته باشد، اولویت با فرزند او است، چرا که قانون مدنی انفاق به اقارب خط نزولی (فرزند، نوه، نتیجه) را بر اقارب خط صعودی (پدر، جد، جد جد) اولویت داده است.

در همین راستا ماده ۱۲۰۲ قانون مدنی مقرر می‌دارد: «اگر اقارب واجب‌النفقة متعدد باشند و منفق نتواند نفقه همه آنها را بدهد، اقارب خط عمودی نزولی مقدم بر اقارب در خط عمودی صعودی خواهند بود.» همچنین در صورتی که فردی فرزند و نوه نیازمند و همچنین منابع مالی محدود داشته باشد، بنا بر قاعده اقارب فالقرب؛ نفقه فرد نیازمندی که نسبت نزدیک‌تری به او دارد واجب‌النفقة است.

اگر از این دو قاعده اصلی (قاعده اقارب فالقرب و قاعده تقدم نفقه زوج) بر نفقه اقارب و تقدم خط نزولی بر صعودی) بگذریم، حالت‌های متفاوت دیگری نیز در خصوص نفقه اقارب قابل فرض است. به طور مثال اگر کسی هم پدر بزرگ مادری داشته باشد و هم پدر بزرگ پدری و هر دو نیازمند باشند، منفق باید آنچه را که در توان دارد به صورت مساوی میان آنها تقسیم کند و به یک اندازه به آنها نفقه بپردازد.

آثار ترک انفاق

در صورتی که علی‌رغم جمع شرایط مزبور و حصول وجوب انفاق نفقه اقارب، شخص متمکن نفقه اقارب واجب‌النفقة خود را نپردازد؛ مستحقین به دریافت نفقه اقارب می‌توانند به طور قانونی و با رجوع به محکمه نفقه خود را مطالبه کنند.

البته با عنایت به اینکه دعوای مطالبه نفقه اقارب، دعوایی مالی و عموماً زیر بیست میلیون تومان است؛ رسیدگی به چنین دعوای (زیر بیست میلیون تومان) در صلاحیت شورای حل اختلاف است و چنانچه حاصل جمع نفقه مورد ادعای فرد بیش از بیست میلیون تومان باشد، باید دعوای خود را در دادگاه طرح نماید.